

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШИНСЬКОГО»

Лук'яник Людмила Василівна

УДК: 372.461 / 07)

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОУКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МОЛОДШО-
ГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ**

13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Рівненському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор

Коваль Ганна Петрівна,

Рівненський державний гуманітарний університет,
завідувач кафедри теорії і методик початкового
навчання

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор

Хом'як Іван Миколайович,

Національний університет «Острозька академія»,
завідувач кафедри української мови

кандидат педагогічних наук

Петрук Оксана Миколаївна,

Інститут педагогіки НАПН України,
науковий співробітник лабораторії
навчання української словесності у школах
національних меншин України та діаспори

Захист дисертації відбудеться « 3 » березня 2011р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65029, м.Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «1» лютого 2011 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

О. С. Трифонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена пріоритетними напрямками, визначеними в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Державному стандарті початкової загальної освіти, Концепції загальної середньої освіти щодо гуманізації освіти, згідно якої загальноосвітня школа зобов'язана гарантувати державі виконання соціального замовлення – формування національно свідомої мовної особистості, учня-комуніканта, який досконало володіє літературною мовою у будь-якій ситуації спілкування. Цьому сприяє реалізація українознавчого компонента на уроках рідної мови. Саме це відкриває пізнання самого себе як представника української нації, свого народу, його історії, культури.

Як свідчить аналіз літературних джерел, питання формування лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів початкових класів ще не було предметом спеціального вивчення. Лінгводидактичному аспекту роботи над розвитком комунікативної компетенції дошкільнят присвячено дослідження А.Богущ; проблемі розвитку зв'язного мовлення школярів - наукові праці Л.Варзацької, М.Вашуленка, Г.Іваницької, Г.Коваль, В.Капінос, Т. Ладиженської, В.Мельничайка, О.Хорошковської.

Різні аспекти проблеми формування мовленнєвої компетенції знаходимо в низці дисертаційних робіт. Зокрема: формування фонетико-орфоепічної компетенції у студентів (Н.Босак), навчання виразності мовлення у дошкільнят (О. Аматыєва), коригування вимовних навичок першокласників (О.Паскаль); формування граматичної компетенції у дошкільників на матеріалі службових частин мови (К.Крутій), збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами (Н. Чепелюк). Лексична компетенція студентів була об'єктом дослідження Н. Ємельянової, у дошкільників - Ю.Руденко, Н.Шиліної; збагачення мовлення учнів 5-7 класів власне українською лексику (Н. Голуб), збагачення словникового запасу учнів 5-7 класів етнокультурознавчою лексику (Т. Левченко), опрацювання етимологічного походження слів учнями початкових класів (А. Мовчун); діалогологічна (А.Чулкова, О.Білан), комунікативна компетенції дошкільників (С.Хаджирадева), культура мовлення молодших школярів (М.Оліяр). Пошуки шляхів розвитку мовленнєвих умінь дітей засобами українознавства відображено в дослідженнях А.Богущ, Н.Луцан (на основі текстів українських народних ігор), Л. Фесенко (засобами української народної казки), О.Трифонові (виховання звукової культури мовлення дошкільників на матеріалі українських малих фольклорних жанрів).

Явище подолання діалектизмів та мовних покручів учнів у місцевому говірковому оточенні досліджували Г. Аркушин, Ф. Бабій, В. Грещук, А. Мановицька, Г.Козачук, З.Омельченко, П.Ткачук, Т.Черняшевський. Проблемі вдосконалення культури усного та писемного мовлення приділяли увагу Н.Бабич, О.Біляєв, М.Жовтобрюх, А.Коваль, А. Медушевський, М. Сербенська, Є.Чак. Питання теорії та практики формування орфографічних умінь та навичок розкрили О.Біляєв, М.Вашуленко,

Г.Козачук, Л.Симоненкова, І. Хом'як, Н.Шкурятяна, І.Ющук, С.Яворська. У вітчизняній методичній літературі вивчення мови в умовах діалектного середовища досліджували М.Доленко, А.Загородський, Г. Купрієнко, О. Петрук, Л. Симоненкова, С. Чавдаров, І.Хом'як.

Незважаючи на значну кількість психолого-педагогічних та науково-методичних видань щодо розвитку комунікативної компетенції учнів, практика засвідчує, що проблема формування лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів початкових класів в умовах західного регіону ще не посіла належного місця у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл. Протиріччя, що виникло між необхідністю удосконалити рівень володіння нормативною мовою на основі лінгвоукраїнознавства та відсутністю методики щодо розвитку мовленнєвої компетенції молодших школярів в умовах західного регіону й зумовило вибір теми дослідження: «Методика формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра в умовах західного регіону».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми «Формування вчителя як конкурентноспроможного фахівця за умов модернізації освітньої галузі в Україні» (№ 0107U000863), що входить до тематичного плану Рівненського державного гуманітарного університету. Автором досліджено аспект формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра в умовах західного регіону. Тему затверджено вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №7 від 28 лютого 2003 р.) і Радою з координації психолого-педагогічних досліджень АПН України (протокол № 8 від 28 жовтня 2003 р.).

Мета дослідження – науково обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів в умовах західного регіону.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати сутність і структуру феномена «лінгвоукраїнознавча компетенція молодшого школяра»; уточнити поняття «компетенція», «компетентність».
2. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів в умовах західного регіону.
3. Визначити педагогічні умови ефективного формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів в умовах західного регіону.
4. Розробити й апробувати експериментальну модель і методику формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів в умовах західного регіону.

Об'єкт дослідження - мовленнєва діяльність молодших школярів на уроках української мови в початкових класах.

Предмет дослідження – методика формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів західного регіону.

Гіпотеза дослідження - формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів у

західному регіоні буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- створення україномовного середовища в загальноосвітній школі з урахуванням специфіки мовлення західного регіону України;
- інтеракція мовленнєвого, українознавчого та соціокультурного компонентів у навчальному процесі початкової школи;
- поетапне впровадження сукупності методів творчого характеру, збагачення лексичного запасу учнів лексикою українознавчої спрямованості;
- стимулювання в учнів оцінно-контрольних дій у процесі навчально-мовленнєвої діяльності.

Методи дослідження. *Теоретичні:* аналіз та вивчення досягнень сучасного українознавства, мовознавства, лінгводидактики, програмово-методичної літератури з проблеми формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів. *Емпіричні:* узагальнення передового педагогічного досвіду; відвідування й аналіз уроків, бесіди з учителями й учнями, анкетування й тестування, інтерв'ювання з метою з'ясування обізнаності педагогів щодо формування лінгвоукраїнознавчої компетенції на уроках рідної мови; встановлення рівня зв'язних висловлювань (усних і писемних) учнів початкових класів з метою з'ясування специфіки мовлення західного регіону; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) з метою визначення рівнів сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів та формування означеної компетенції в учнів початкової школи. *Математичної статистики:* узагальнення експериментальних даних, їх статистична обробка; аналіз та перевірка достовірності одержаних результатів з метою з'ясування ефективності розробленої експериментальної методики щодо формування лінгвоукраїнознавчої компетенції в молодших школярів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі шкіл західного регіону (ЗОШ №26 м. Рівне, ЗОШ №25 м. Луцька, ЗОШ №5 м. Івано-Франківська, ЗОШ №3 м. Тернополя, ЗОШ №1 м. Броди Львівської області). В експерименті було задіяно понад 500 учнів та опитано методом анкетування близько 200 вчителів.

Наукова новизна дослідження: вперше науково обґрунтовано феномен «лінгвоукраїнознавча компетенція молодшого школяра в умовах західного регіону» та з'ясовано його структуру. Визначено критерії сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів 3-4 класів: фонетико-орфоепічна компетенція з показниками - нормативна вимова звуків, мовний розбір, мовне конструювання, мовленнєва виразність; лексична з показниками - володіння семантикою слова, обізнаність з етимологією власне української лексики, багатство словникового запасу; граматична з показниками – морфемна вживаність у мовленні, морфологічна нормативність мовлення, синтаксична структура мовлення; діалогологічна з показниками - вміння вести діалог, уміння будувати репродуктивні висловлювання, уміння будувати творчі висловлювання; комунікативна з показниками - володіння етикетними нормами, наявність ініціативності спілкування. Визначено педагогі-

чні умови формування лінгвоукраїнознавчої компетенції (створення україномовного середовища в загальноосвітній школі з урахуванням специфіки мовлення західного регіону України; інтеракція мовленнєвого, українознавчого та соціокультурного компонентів у навчальному процесі початкової школи; поетапне впровадження сукупності методів творчого характеру, збагачення лексичного запасу учнів лексикою українознавчої спрямованості; стимулювання в учнів оцінно-контрольних дій у процесі навчально-мовленнєвої діяльності); схарактеризовано рівні сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра (високий, достатній, задовільний, низький); розроблено експериментальну модель формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра в умовах західного регіону; уточнено поняття «компетентність», «компетенція»; дістала подальшого розвитку методика навчання молодших школярів української мови.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці методики формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра в умовах західного регіону, системи вправ, спрямованих на збагачення словникового запасу лексикою українознавчого спрямування, корекцію та усунення мовленнєвих помилок, спричинених явищем інтерференції, впливом місцевих говірок, що виникають в умовах діалектного оточення; ситуативних завдань, спрямованих на розвиток діалогових та комунікативних умінь і навичок; укладанні українознавчого словника з етимологічною довідкою, словника формул мовленнєвого етикету. Теоретичні положення та висновки можуть бути використані під час викладання методики навчання рідної мови на факультетах початкового навчання інститутів післядипломної освіти та вищих навчальних закладах і в навчально-виховному процесі ЗОШ.

Результати дослідження з методики формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра впроваджено в навчально-виховний процес Рівненської ЗОШ I–III ступенів № 13 (акт № 511 від 16.12.2009 р.), Рівненського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – спеціалізована спортивна школа» № 26 (акт № 169 від 21.05.2010 р.), Рівненського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад» № 17 Рівненської міської ради (акт № 51 від 27.05.2010 р.) Івано-Франківської спеціалізованої школи I–III ступенів № 11 з поглибленим вивченням англійської мови (акт № 823 від 17.05.2010 р.), Івано-Франківської спеціалізованої школи I–III ступенів № 5 з поглибленим вивченням німецької мови (акт № 129 від 17.05.2010 р.), Луцької ЗОШ I–III ступенів № 25 (акт № 159/2-07 від 19.05.2010 р.), Луцького НВК № 26 (акт № 501/2-25 від 19.05.2010 р.), Тернопільської ЗОШ I–III ступенів № 4 (акт № 91 від 18.05.2010 р.), Тернопільської спеціалізованої школи I–III ступенів № 3 з поглибленим вивченням іноземних мов (акт № 92 від 18.05.2010 р.), Бродівської ЗОШ № 1 (акт № 65 від 20.05.2010 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечується науковим обґрунтуванням вихідних позицій; використанням системи методів, що адекватні об'єкту, предмету, меті та завданням;

якісним та кількісним аналізом одержаних даних; результатами експериментальної перевірки розроблених положень.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертаційного дослідження знайшли своє відображення на міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону» (м. Ялта, 2009 р.) та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (м. Київ, 2008 р.); «Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя» (Київ, 2008 р.); «Використання сучасних педагогічних технологій під час викладання дисциплін гуманітарного циклу в дошкільній та початковій ланках освіти» (Херсон, 2008 р.); обговорювалися на курсах підвищення кваліфікації вчителів при Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти; на районному етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року - 2009», де автор посіла II місце.

Основні результати дослідження відображено в 9 публікаціях автора, з них 7 – у фахових виданнях України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (276 найменувань), що охоплюють 24 сторінки. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок основного тексту. У дисертації вміщено 27 таблиць, 1 рисунок, що займають 5 сторінок основного тексту. Додатки викладено на 84 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу; розкрито наукову новизну й практичну значущість; висвітлено методи дослідження, подано дані щодо апробації та впровадження результатів дослідження, структури роботи.

У **першому розділі «Теоретичні засади формування лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів початкових класів»** науково обґрунтовано сутність поняття «лінгвоукраїнознавча компетенція молодшого школяра»; уточнено поняття «компетентність» та «компетенція»: розкрито взаємозв'язок фонетико-орфоепічної, лексичної, граматичної, діалогової та комунікативної компетентностей; здійснено аналіз стану сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції у практиці сучасної школи.

На сьогодні немає єдиного усталеного підходу до поняття «комунікативна компетенція». Провідні вітчизняні вчені трактують цей термін як «мовна здатність», «комунікативна здатність», «мовленнєва компетенція» (В.Бадер, А.Богущ, М.Вашуленко, О.Хорошковська). Але найбільш точним є визначення комунікативної компетенції, яка містить у собі основну мовну функцію – комунікативну, тобто здатність використовувати мовні знання у різноманітних ситуаціях спілкування.

На думку науковців (В. Бадер, А. Богуш, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Хорошковська), комунікативна компетенція розглядається як інтегративна мовна система. Мовленнєва компетенція, у свою чергу, є складовою комунікативної.

У другій половині ХХ століття поняття «компетентність» ототожнювали з поняттям «професіоналізм» або його складовою чи синонімом до цього слова. Усвідомлюючи нечітке визначення ключових компетенцій та змісту поняття «компетентність», І.Зимня запропонувала поділ компетенцій на три групи: компетенції, що відображають ставлення людини до самої себе, як особистості; компетенції, що демонструють взаємовідносини з іншими людьми; компетенції, що пов'язані з діяльністю людини і виявляються в різноманітних формах та типах. У зміст шкільної дидактики, на думку Н.Бібік, терміни «компетенція» та «компетентність» потрапили з професійної освіти. У цьому випадку «компетентність» розглядається як здатність людини успішно виконувати певну діяльність, є характеристикою суб'єкта з професійного погляду. О.Пометун вважає, що основу компетентності складає інтегрований характер поєднання знань, умінь і навичок, які дозволяють ефективно розв'язувати певні проблеми і завдання у конкретному виді діяльності.

У дослідженні з'ясовано, що компетенція – це обов'язкова норма, вимога до підготовки школяра, а компетентність – це набута компетенція, це результат «надбання» учня.

Аналіз наукового фонду з досліджуваної проблеми дозволив констатувати, що вчені (М.Пентиліук) мовленнєву компетенцію розуміють як комплексне поняття, що включає мовленнєві вміння створювати монологічні та діалогічні висловлювання у різноманітних життєвих ситуаціях.

Метою лінгвоукраїнознавчої роботи є вивчення національно-специфічних лексичних одиниць, що відображають особливості культури народу та забезпечення формування комунікативних умінь, які необхідні учням для спілкування у навчальній та соціокультурній сферах держави. Лінгвоукраїнознавство забезпечує розуміння всіх мовних реалій на основі тексту. Зазначимо, що тексти на українознавчу тематику (усні та письмові) вважаємо інтегрованою вправою, в ході якої комплексно реалізуються мовленнєва, мовна та соціокультурна змістові лінії.

Отже, під лінгвоукраїнознавчою компетенцією молодшого школяра розуміємо цілісну інтегральну характеристику учня-комуніканта, який органічно поєднує в собі загальнонавчальні компетенції (фонетико-орфоепічну, лексичну, граматичну, діалогічну та комунікативну).

Спостереження за мовленням учнів західного регіону України дало можливість виявити загальні деформації та низку специфічних помилок в усному та писемному мовленні. Наявність мовних деформацій у мовленні школярів західного регіону залежить від багатьох чинників: соціального (проживання в умовах діалектного оточення), психологічного (свідомого та недбалого ставлення до власного мовлення) та лінгвістичного (недостатньої практичної спрямованості уроків української мови).

Аналіз програм та підручників з української мови засвідчив актуальність та нерозробленість

проблеми формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів. Сучасні підручники з рідної мови, читання містять певну кількість українознавчого матеріалу, систему роботи над активізацією словникового запасу формулами мовленнєвого етикету, граматичними формами. Проте вчителі не обізнані з методикою відбору українознавчого матеріалу, з етимологічним поясненням власне української лексики та специфікою опрацювання мовних невірностей, спричинених явищем інтерференції, наявністю діалектизмів, мовної говірки. Аналіз підручників з рідної мови для 3-4 класів виявив відсутність вправ, спрямованих на корекцію мовленнєвих деформацій говіркового та антиінтерферентного характеру, недостатню кількість вправ українознавчого спрямування. Зміст підручників більше орієнтований на засвоєння правил, визначень, мовних понять. Найчастіше у вправах сформульовано завдання: вписати, виділити, знайти, вказати, тобто не активізовано засвоєні мовні знання в учнівському мовленні, майже відсутні синтетичні вправи, що спонукають учнів до текстотворення.

Результати анкетування вчителів показали, що питання формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів – недосліджена проблема і проводиться здебільшого в позаурочний час, тоді як мала б застосовуватися на кожному уроці мови. Відповіді вчителів підтвердили, що більшість з них вважає за необхідне проводити роботу лінгвоукраїнознавчого спрямування, оскільки вона сприяє всебічному розвитку особистості школярів.

У другому розділі «Експериментальна методика формування лінгвоукраїнознавчої компетенції у молодших школярів західного регіону» визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції; описано експериментальну модель та методику реалізації педагогічних умов з формування лінгвоукраїнознавчої компетенції в учнів 3-4 класів в умовах західного регіону; обґрунтовано принципи побудови експериментального дослідження, висвітлено кількісно-якісні результати констатувального та формувального етапів експерименту.

Критеріями сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів 3-4 класів виступили такі види мовленнєвої компетенції: **фонетико-орфоепічна** компетенція з показниками - нормативна вимова звуків, мовний розбір, мовне конструювання, мовна виразність; **лексична** з показниками - володіння семантикою слова, обізнаність з етимологією власне української лексики, багатство словникового запасу; **граматична** з показниками - морфемна вживаність у мовленні, морфологічна нормативність мовлення, синтаксична структура мовлення; **діамонологічна** з показниками - вміння вести діалог, уміння будувати репродуктивні висловлювання, уміння будувати творчі висловлювання; **комунікативна** з показниками - володіння етикетними нормами, наявність ініціативності спілкування. Відповідно до критеріїв оцінювання було схарактеризовано чотири рівні: високий, достатній, задовільний та низький. Опишемо їх.

Високий рівень сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції (10 -12 балів). *Фонетико-*

орфоепічна компетенція: учень володіє нормативною вимовою голосних та приголосних звуків, чітко розрізняє тверді, м'які, дзвінкі та глухі приголосні, має добре розвинений фонематичний слух; уміє виділяти в слові будь-який звук, правильно вимовляючи його; виконує складоподіл, правильно наголошуючи склади; правильно виконує вправи на звукобуквений розбір слова, звукове моделювання та звукове конструювання, дотримується правил орфоєпії. *Лексична компетенція*: учень володіє значним лексичним запасом, розрізняє пряме та переносне значення слів, добирає синонімічно-антонімічні ряди до слів, пояснює значення фразеологізмів власне української лексики, виявляє обізнаність з етимологічним походженням українознавчих слів; володіє навичками тематичного групування, використовує у своєму мовленні образні вирази (епітети, порівняння, метафори); контролює власне мовлення та виправляє лексичні недоліки на нормативні літературні варіанти. *Граматична компетенція*: в учня розвинене чуття граматичних форм згідно з правилами граматики; засвоєння норм словозміни, формоутворення та експресивних, функціонально-стилістичних можливостей рідної мови через опанування навичок морфемного, морфологічного та словотвірного аналізів та знань із синтаксису; учень правильно оперує всіма граматичними формами (рід, число та відмінок), демонструє знання у вживанні суфіксів, префіксів, чергуванні звуків; уміє правильно співвідносити речення зі схемами, складає речення за моделлю (вміє будувати просте поширене речення з однорідними членами; складносурядні та складнопідрядні речення зі сполучниками), визначати речення за інтонацією та метою висловлювання. *Діамонологічна компетенція*: учень вільно і невимушено будує діалоги та монологи творчого характеру, виявляє ініціативність та активність у побудові діалогічних єдностей (їх кількість нараховується до 12) з використанням різноманітних видів реплік. Учень без допомоги вчителя складає висловлювання репродуктивного характеру (самостійно придумує назву розповіді, переказує зміст прочитаної казки чи оповідання); будує висловлювання творчого характеру, пояснює зміст прислів'я. Мовлення виразне, присутній динамічний та логічний виклад думок. Кількість речень у висловлюваннях досягає 20. Зміст діалогічних та монологічних єдностей розкривають тему та мету висловлювання, реченням властива граматична правильність, інтонаційна виразність та завершеність побудови, речення мають розгорнуту структуру. *Комунікативна компетенція*: мовлення учня насичене формулами мовленнєвого етикету відповідно до різноманітних ситуативних завдань; учень добре оперує різноманітними формами звертання, виявляє ініціативність спілкування у рольових ситуативних іграх, з дорослими та ровесниками; пояснює зміст прислів'їв та приказок про мовленнєвий етикет, може самостійно назвати значну кількість прислів'їв та приказок (у межах 8 - 10) та використовує їх у власних висловлюваннях.

Достатній рівень сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції (7 - 9 балів). *Фонетико-орфоепічна компетенція*: учень достатньо володіє нормативною вимовою звуків рідної мови, допускає помилки у вимові 1-2 звуків або пропускає якийсь звук чи припускається помилок у роз-

різненні дзвінких та глухих, твердих та м'яких приголосних. *Лексична компетенція*: учень володіє достатнім лексичним запасом, правильно виконує більшу частину завдань на розуміння семантики слів, пояснення фразеологізмів, етимологічного походження власне української лексики, демонструє словникове багатство. Завдання виконує з частковими помилками, контролює власне мовлення, може підібрати до слів еквівалентну заміну, помічати і виправляти мовленнєві недоліки. *Граматична компетенція*: учень володіє достатнім об'ємом знань і правил граматики під час виконання всіх завдань, допускає поодинокі помилки різного характеру. Уміє співвідносити схеми з реченнями, складати речення за моделлю, визначати речення за метою висловлювання та інтонацією. *Діамонологічна компетенція*: учень будує репліки діалогічних єдностей дещо спрощеної форми (їх кількість складає до 10) переважно з одного простого речення. Виявляє ініціативність та самостійність у складанні висловлювань репродуктивного та творчого характеру (кількість речень становить до 15). Під час розповіді спостерігаються незначні паузи та пропуски фрагментів тексту. *Комунікативна компетенція*: учень володіє достатньою кількістю формул мовленнєвого етикету відповідно до кожної комунікативної ситуації, доречно використовує слова ввічливості, різноманітні форми звертання за винятком деяких ситуацій, тлумачить зміст прислів'їв та приказок з деякими неточностями (їх кількість досягає від 5 до 7).

Задовільний рівень сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції (4 – 6 балів). *Фонетико-орфоепічна компетенція*: учень володіє нормативною вимовою більшості звуків рідної мови, проте припускається спотвореної вимови сонорних, свистячих, шиплячих, ненаголошених, фрикативних та фарингального звуків; допускає помилки у виконанні звукового моделювання слів, у процесі складоподілу та наголошування складів. *Лексична компетенція*: учневі характерний середній рівень володіння лексичним запасом; часткове виконання завдань на пояснення прямого та переносного значення слів, добір синонімів та антонімів, помилкове тлумачення смислу власне української лексики, фразеології, етимології. У мовленні присутні мовленнєві деформації. *Граматична компетенція*: при виконанні завдань допускає помилки у процесі морфемного, морфологічного та словотворчого аналізу; плутає відмінки, рід іменників та прикметників, не завжди правильно визначає закінчення у словах; спостерігаються помилки у складанні речень за моделями, в оформленні записів речень. *Діамонологічна компетенція*: діалогічні єдності мають спрощену структуру, складаються з коротких та однослівних речень (їх кількість досягає 8). У побудові діалогів та монологів відсутня ініціативність та самостійність, учень частіше відповідає на репліки короткими фразами. Під час складання висловлювань репродуктивного та творчого характеру не виявляє креативних умінь, розкриває тему та мету тексту, не осмислює його сюжетної лінії (кількість речень досягає 10). У мовленні відсутня логічність, виразність та структурна єдність тексту. *Комунікативна компетенція*: учень оперує формулами мовленнєвого етикету в деяких ситуаціях спілкування; не виявляє ініціативності й самостійності у висловлюваннях, у бесіду вступає ли-

ше після репліки–стимулу партнера; недоосмислює зміст прислів'їв та приказок про мовленнєвий етикет.

Низький рівень сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції (1 - 3 бали). *Фонетико-орфоепічна компетенція*: учень не володіє нормативною вимовою більшості звуків рідної мови. Спостерігається низький рівень фонематичного слуху; нечітка диференціація звуків, невиразна вимова слів, відсутня емоційна забарвленість мовлення. *Лексична компетенція*: в учня низький рівень лексичого запасу, неправильно виконує завдання на пояснення значення власне української лексики, фразеологічних зворотів, не може дібрати до слів та словосполучень синоніми та антоніми, не може пояснити етимологічне походження слів. Мовлення невиразне, насичене мовними покручами, яких учень не контролює, бідний словниковий запас. *Граматична компетенція*: учень не володіє граматичним матеріалом, неправильно виконує завдання на визначення граматичних форм (роду, числа та відмінку), допускає численні помилки в побудові речень, у виділенні морфем, словотворчих засобів. Мовлення не контрольоване, відсутня послідовність викладу думок, наявні мовні помилки граматичного характеру. *Діалогологічна компетенція*: учень не виявляє ініціативності та самостійності в побудові діалогічних єдностей (їх кількість становить до 5), демонструє власну неспроможність довести діалог до логічного завершення, без допомоги вчителя у висловлюваннях не може придумати назву тексту, розкрити його тему. Мовлення бідне, насичене паузами, незавершеними реченнями (їх кількість досягає 8). *Комунікативна компетенція*: учень володіє загальними формулами мовленнєвого етикету в найпростіших ситуаціях спілкування; вдало використовує ввічливі слова лише в окремих комунікативних ситуаціях; не може пояснити і не вживає у власних висловлюваннях вислови, фразеологічні звороти, прислів'я та приказки про мовленнєвий етикет, не виявляє ініціативності спілкування.

Було зафіксовано, що високого рівня сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції досягли 4,6% учнів 3К та 5,2% 3Е класів і, відповідно, 4,8% учнів 4К та 5,3% 4Е класів. На достатньому рівні перебували 23,6% 3К і 24,7% 3Е та 25,4% 4К і 24,2% 4Е класів. Більшість учнів виявили задовільний рівень сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції, він досяг 45,3% у 3К, 45,5% 3Е та 44,9% у 4К і 45,8% 4Е класах. На низькому рівні залишилися 26,5% учнів 3К, 24,6% 3Е, 24,9% 4К, 24,7% 4Е класів.

На формувальному етапі дослідження було розроблено експериментальну модель формування лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів 3-4 класів в умовах західного регіону України, що обіймала чотири взаємопов'язані етапи: когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний.

Зазначимо, що на початку експериментально-дослідного навчання було проведено пропедевтичну роботу з учителями початкових класів на семінарах, лекціях, практичних заняттях, у процесі яких проводилася роз'яснювальна робота з методики дослідного навчання, складання словників

народознавчої лексики.

Метою першого, **когнітивно-збагачувального**, етапу було забезпечення навчально-виховного процесу необхідним експериментальним матеріалом та ознайомлення учнів з особливостями мовлення західного регіону України, основними мовними деформаціями, спричиненими явищем інтерференції, мовною говіркою та діалектами, що характерні для означеного регіону. Основними методами роботи з учнями були: пояснення вчителя, евристична бесіда, спостереження за мовленням за допомогою слухової та зорової наочності (демонстрація таблиць, схем, прослуховування аудіозаписів зразкового мовлення); використовувались пояснювально-ілюстративний, проблемно-пошуковий, імітаційно-наслідувальний методи. На цьому етапі відбувалася корекція вимови за характерними артикуляційними особливостями в українській та російській мовах, багаторазове повторення мовного зразка, тренування нормативної вимови, наголошення. Процес відпрацювання мовного матеріалу реалізувався через відповідні прийоми: аудіювання, наслідування, порівняння спільних та відмінних рис російської та української мов.

У навчальному процесі щодо засвоєння нормативної літературної вимови враховувалися відомості про особливості говіркового оточення (діалектів, наріч), у яких перебувають школярі західного регіону; аналіз типових помилок говіркового характеру, що присутні в мовленні учнів; проводилася попереджувальна та роз'яснювальна роботи з учнями щодо дотримання основних вимог нормативності державної мови; постійно використовувалася на уроках мови методика, спрямована на корекцію та ліквідацію мовленнєвих деформацій, викликаних впливом інтерференції та діалектним оточенням; своєчасно протиставлялись означені мовленнєві огріхи літературним нормам.

На першому етапі дослідження забезпечувався взаємозв'язок мовленнєвого розвитку учнів та пріоритетних напрямів лінгвоукраїнознавчої діяльності та реалізовувалася така педагогічна умова: створення україномовного середовища в загальноосвітній школі з урахуванням специфіки мовлення західного регіону України.

Метою другого – **репродуктивно-діяльнісного етапу** - було навчання учнів використовувати лексичні ресурси української мови: синонімію, антонімію, емоційно-виразні засоби, фразеологію, етимологію, словотворчі засоби; поповнити словниковий запас учнів власне українською лексикою та етикетними формулами.

Методами роботи виступили: пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, пояснення нового матеріалу, наочні та слухові методи, спрямовані на розвиток комунікативних умінь, спостереження за словотворчими засобами; використовувались ігрові лексичні та мовленнєві вправи на основі українознавчого матеріалу; аналітичні, конструктивні (підстановчі), трансформаційні, ситуативні; синтетичні вправи: звукобуквене конструювання, конструювання речень; вправи у звукобуквеному розборі: звукове моделювання, звукобуквене коментування. На цьому етапі реалі-

зовувалася така педагогічна умова, як інтеракція мовленнєвого, українознавчого та соціокультурного компонентів у навчальному процесі початкової школи.

На третьому – **креативно-діяльнісному** етапі основним завданням було навчити учнів об'єднувати засвоєні ними фонетико-орфоепічні, лексичні, граматичні, комунікативні, діалогологічні вміння в усні та письмові висловлювання творчого характеру.

Змістовим аспектом цього етапу було творення мікротекстів українознавчого спрямування.

На цьому етапі використовувалися методи: комунікативно-творчий, оперативний та продуктивні вправи (творчі ігри, створення діалогів та монологів відповідно до запропонованої ситуації, асоціативні завдання, продукування усних та письмових текстів українознавчого характеру).

На третьому етапі реалізувалася педагогічна умова: поетапне впровадження сукупності методів творчого характеру, збагачення лексичного запасу учнів лексикою українознавчої спрямованості.

На четвертому – **оцінно-рефлексивному** етапі передбачалося залучення школярів до оцінноромовленнєвої діяльності власних висловлювань.

Провідними методами роботи виступили: методи перевірки та контролю, опитування, оперативний, контрольноромунікативний, бесіди, аналіз мовлення, сюжетнорольові та дидактичні ігри, прослуховування та оцінювання учнями власних записів усного мовлення.

Педагогічна умова на цьому етапі - стимулювання в учнів оцінювальних дій у процесі навчально-мовленнєвої діяльності.

Формами роботи з учнями були: проведення конкурсів: «Фольклорний калейдоскоп», «Лікуємо мову», «Знавці мовного етикету», «Шукачі мовних скарбів», мовних ранків: «Плекаймо рідну мову», «Ох, не однаково мені, як ми говоримо...», «Барви рідного слова», декламація малих фольклорних жанрів (загадок, скоромовок, віршів), інсценізація уривків із казок та оповідань. Ситуативні завдання проводили з таких українознавчих тем: «Моя родина», «Мій рідний край», «Моя Батьківщина Україна», «Жива природа», «Школа – мій другий дім», «Світ моїх захоплень», «Ким я хочу стати», «Професії моїх батьків», «Моя улюблена пора року», «Де я живу ...», «Я – українець (українка)», «Улюблене свято з народного календаря», «Мій дім – моя фортеця», «Державні символи України».

Підсумкові зрізи виконаних завдань, що були аналогічні констатувальному етапу експерименту, засвідчили ефективність розробленої методики, підтвердили позитивні зміни щодо сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів. Так, на прикінцевому етапі експерименту в 3 експериментальних класах високий рівень сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції виявили 25,7% молодших школярів. Більшість учнів 42,9% досягли достатнього рівня, на задовільному рівні зафіксовано 29,3%; на низькому рівні залишилося 2,1% учнів. У 4 експериментальних класах зафіксовано такі результати: високого рівня сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції досягло 26,9% учнів; достатнього – 43,6%; на задовільному рівні виявлено

27,6%; на низькому - залишилося 1,9% учнів.

У контрольних класах на прикінцевому етапі експерименту значних змін не відбулося. У 3 класах на високому рівні сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції перебувало 7,8% учнів, достатнього рівня досягли 28,2% молодших школярів. Задовільний рівень виявили 42,8%, на низькому рівні залишилося 21,2% учнів. У 4 контрольних класах: відповідно зафіксовано 8,9%, 29,5%, 42,3%, 19,3% учнів.

Як свідчить кількісний і якісний аналіз даних експерименту, результати змін щодо сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції в експериментальних класах виявилися значно суттєвішими порівняно з контрольними класами. Для перевірки статистичних гіпотез було використано **критерій Пірсона χ^2** , розрахунки якого відображено в таблиці.

Таблиця

Емпіричні значення критерію χ^2 (3-ті, 4-ті класи)

Класи	3К до початку експерименту	3Е до початку експерименту	3К по завершенні експерименту	3Е по завершенні експерименту
3К до початку експерименту	0	0,231276	2,631535	54,85174
3Е до початку експерименту	0,231276	0	1,296907	48,83186
3К після проведення експерименту	2,631535	1,296907	0	37,046609
3Е після проведення експерименту	54,85174	48,83186	37,046609	0
4К до початку експерименту	0	0,234045	3,571888	56,46136
4Е до початку експерименту	0,234045	0	2,573112	52,76358
4К після проведення експерименту	3,571888	2,573112	0	34,90221
4Е після проведення експерименту	56,46136	52,76358	34,90221	0

З таблиці видно, що рівень сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції до проведення експериментальної методики в контрольних та експериментальних класах збігається, а після експерименту відрізняється. Отже, результати опрацювання статистичних даних, зібраних наприкінці проведення експериментального навчання, переконливо свідчать про його ефективність з формування

лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів.

Для оцінювання достовірності відмінностей між відсотковими частками, які відображають наявність лінгвоукраїнознавчої компетенції в досліджуваних вибірках (3-4 експериментальних та контрольних класах) скористалися **критерієм Фішера χ^2 (кутове перетворення Фішера)**.

Отже, розроблена методика та визначені педагогічні умови підтвердили ефективність формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів в умовах західного регіону, що доводить правомірність і підтвердження гіпотези виконаного дослідження.

У **висновках** подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертації вперше досліджено проблему формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра в умовах західного регіону, розроблено й науково обґрунтовано модель та методику її реалізації, педагогічні умови сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції.

1. З'ясовано, що лінгвоукраїнознавча компетенція молодшого школяра є цілісною інтегральною характеристикою учня-комуніканта, який органічно поєднує в собі загальнонавчальні компетенції (фонетико-орфоепічну, лексичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну). Результативна складова лінгвоукраїнознавчої компетенції передбачає сформованість знань, умінь і навичок з усіх видів означених компетентностей. Основу лінгвоукраїнознавчої компетенції складають два центри: українознавчий та лінгводидактичний. Предметом лінгвоукраїнознавчої компетенції є аналіз словникового складу української мови на предмет виявлення лексичних одиниць національно-культурної семантики; предметом лінгводидактичної компетенції є пошук оптимальних методів, прийомів щодо активізації словникового запасу учнів нормами української літературної мови на основі опрацювання українознавчих текстів.

2. У дослідженні з'ясовано, що компетенція – це обов'язкова норма, вимога до підготовки школяра, а компетентність – це набута компетенція, це результат «надбання» учня.

3. Українознавчий матеріал, насичений відомостями про історію, звичаї та культуру українського народу є найкращою основою для формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів, збагачення їхнього словникового запасу власне українською лексикою, фразеологією, етимологією.

4. Критеріями сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів 3-4 класів виступили види мовленнєвої компетенції учнів: фонетико-орфоепічна з показниками - нормативна вимова звуків, мовний розбір, мовне конструювання, мовленнєва виразність; лексична з показниками - володіння семантикою слова, обізнаність з етимологією власне української лексики, багатство словникового запасу; граматична з показниками - морфемна вживаність у мовленні, морфологічна нормативність мовлення, синтаксична структура мовлення; діалогологічна з показниками - вміння вести діалог, вміння будувати репродуктивні висловлювання, вміння будувати творчі висловлювання; комунікативна з показниками - володіння етикетними нормами, наявність ініціативності спілкува-

ння.

5. Діагностування кількісних та якісних показників констатувального етапу дослідження дозволило виокремити вихідні рівні сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції: високий, достатній, задовільний, низький. Було зафіксовано, що високого рівня сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції досягли лише 4,6% учнів 3К та 5,2% 3Е класів і, відповідно, 4,8% учнів 4К та 5,3% 4Е класів. На достатньому рівні перебували 23,6% 3К і 24,7% 3Е та 25,4% і 24,2% 4Е класів. Більшість учнів виявили задовільний рівень сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції: 45,3% у 3К, 45,5% 3Е та 44,9% у 4К і 45,8% 4Е класах. На низькому рівні залишилося 26,5% учнів 3К, 24,6% 3Е та 24,9% у 4К і 24,7% у 4Е класах.

6. Для забезпечення ефективного розвитку лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів західного регіону було виокремлено педагогічні умови: створення україномовного середовища в загальноосвітній школі з урахуванням специфіки мовлення західного регіону України; інтеракція мовленнєвого, українознавчого та соціокультурного компонентів у навчальному процесі початкової школи; поетапне впровадження сукупності методів творчого характеру, збагачення лексичного запасу учнів лексикою українознавчої спрямованості; стимулювання в учнів оцінно-контрольних дій у процесі навчально-мовленнєвої діяльності.

7. Відповідно до теоретичних положень та обґрунтованих педагогічних умов було розроблено експериментальну модель формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів західного регіону, яка охоплювала чотири взаємопов'язаних етапи: когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний. Метою першого, когнітивно-збагачувального, етапу було ознайомлення учнів з особливостями мовлення західного регіону України, основними мовними деформаціями, спричиненими явищем інтерференції, мовною говіркою та діалектами, що характерні для означеного регіону. Метою другого – репродуктивно-діяльнісного етапу - було навчити учнів використовувати лексичні ресурси української мови: синонімію, антонімію, емоційно-виразні засоби, фразеологію, етимологію, словотворчі засоби; поповнити словниковий запас учнів власне українською лексикою та етикетними формулами. На третьому – креативно-діяльнісному етапі основним завданням було навчити учнів об'єднувати засвоєні ними фонетико-орфоепічні, лексичні, граматичні, комунікативні, діалогологічні вміння в усні та письмові висловлювання творчого характеру. На четвертому – оцінно-рефлексивному етапі передбачалося залучення школярів до оцінно-мовленнєвої діяльності власних висловлювань.

8. Аналіз результатів прикінцевого етапу експерименту виявив суттєві позитивні зміни в експериментальних класах щодо рівнів сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції. Спостерігалася динаміка зростання високого і достатнього та суттєве зниження відсотку учнів, що перебували на задовільному та низькому рівнях сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції. Високого рівня навчальних досягнень в експериментальних класах досягли 25,7% третьокласників (у контрольних

класах цей показник складав 7,8%) та 26,9% четвертокласників (у контрольних класах – 8,9%). На достатньому рівні було виявлено більшість учнів, відповідно, 42,9% - 3Е класів (у 3К класах результат був незначним – 28,2%) та 43,6% - 4Е класів (у 4К класах – 29,5%). На задовільному рівні перебували 29,3% молодших школярів 3Е класів (у 3К класах зафіксовано 42,8%) та 27,6% - 4Е класів (у 4К класах – 42,3%). На низькому рівні залишилося 2,1% учнів 3Е класів (у 3К цей показник був вищим – 21,2%) та 1,9% - 4Е класів (у 4К класах – 19,3%).

9. Під час експериментального навчання з'ясувалося, що формування лінгвоукраїнознавчої компетенції здійснюється через послідовні стадії: ознайомлення учнів з особливостями мовлення західного регіону України, основними мовними деформаціями, явищем інтерференції, говірками та діалектами, що притаманні означеному регіону; навчання молодших школярів використовувати лексичні ресурси української мови: синонімію, антонімію, фразеологію, етимологію і т. ін.; навчання з'єднувати засвоєні вміння в усні та письмові висловлювання творчого характеру; задіяння учнів до оцінно-мовленнєвої діяльності власних висловлювань.

Проведене дослідження не вичерпує повного розкриття всіх аспектів означеної проблеми. Подальші перспективи дослідження вимагають виявлення чинників, що спонукають до розв'язання питань диференційованого підходу щодо вдосконалення та корекції мовлення учнів західного регіону.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Лук'яник Л.В. Етимологічний аналіз як засіб розвитку мовлення / Л.В. Лук'яник // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного ун-ту: зб. наук. пр. : наук. записки РДГУ. – Рівне : РДГУ, 2003. – Вип. 26. – С. 45-47.

2. Лук'яник Л.В. Роль та місце підручника у формуванні лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра /Л.В. Лук'яник // Нова пед. думка. – 2004. - №2. –С.52-57.

3. Лук'яник Л.В. Вивчення власне української лексики учнями початкових класів /Л.В.Лук'яник // Нова пед. думка. – 2004. – №3. – С. 46-49.

4. Лук'яник Л.В. Формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра у школах західного регіону / Л.В. Лук'яник // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К.: НПУ, 2004. - Випуск 2 (12).- С. 126 – 130.

5. Лук'яник Л.В. Формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра західного регіону України засобами мовленнєвого етикету / Л.В. Лук'яник // Педагогічні науки. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – Вип. 49. – С. 67-69.

6. Лук'яник Л.В. Мовленнєві деформації учнів початкових класів західного регіону України / Л.В. Лук'яник // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта. - 2009.- Вип. 21.- С. 151-156.

7. Лук'яник Л.В. Навчаємо рідної мови (про мовлення учнів початкових класів у школах західного регіону України) / Л.В.Лук'яник // Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону. – Ялта. - 2009. – С. 55-58.

8. Лук'яник Л.В. Подолання інтерференційних явищ у мовленні школярів - загальнопедагогічна проблема: матеріали XI всеукр. наук.-прак. конф. [«Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції»], (Київ, 14-16 травня 2008 р.). – К., 2008. – С. 213-216.

9. Лук'яник Л.В. Роль культури мовлення вчителя-словесника у формуванні лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра: матеріали всеукр. наук.-метод. конф. [«Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя»], (Київ, 15 – 16 травня 2008 р.). – К., 2008. – С. 127-129.

АНОТАЦІЯ

Лук'яник Л.В. Методика формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра в умовах західного регіону. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2011.

У дисертації досліджувалася проблема розвитку лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра в умовах західного регіону. Розроблено й науково обґрунтовано експериментальну модель формування лінгвоукраїнознавчої компетенції у 3 – 4 класах загальноосвітньої школи, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних етапів: когнітивно-збагачувального, репродуктивно-діяльнісного, креативно-діяльнісного та оцінно-рефлексивного; визначено педагогічні умови, що передбачали ефективний розвиток лінгвоукраїнознавчих знань, умінь і навичок; виявлено критерії сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів (фонетико-орфоепічна, лексична, граматична, діалогова, комунікативна компетенції) з їх показниками; схарактеризовано рівні сформованості лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів 3 – 4 класів: високий, достатній, задовільний, низький.

Ключові слова: лінгвоукраїнознавча компетенція, компетенція, компетентність, усне та писемне мовлення, зв'язні висловлювання, учні початкових класів, західний регіон.

АННОТАЦИЯ

Лукьяник Л.В. Методика формирования лингвоукраиноведческой компетенции младшего школьника в условиях западного региона. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Государственное учреждение «Южно

– Украинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского», Одесса, 2011.

Диссертация посвящена проблеме развития лингвоукраиноведческих умений и навыков младших школьников в условиях западного региона.

Первая глава «Теоретические основы формирования лингвоукраиноведческой компетенции учеников начальных классов» посвящена теоретическому анализу научной литературы по вопросам определения понятий «лингвоукраиноведческая компетенция», «компетентность», «компетенция» в педагогическом, лингвистическом и психологическом аспектах; раскрыта сущность и взаимосвязь фонетико-орфоэпической, лексической, грамматической, диалоговой и коммуникативной компетенции в практике современной школы.

Под лингвоукраиноведческой компетенцией младшего школьника мы понимаем целостную интегральную характеристику ученика-коммуниканта, который органически сочетает в себе общеобразовательные компетенции (фонетико-орфоэпическую, лексическую, грамматическую, диалоговую и коммуникативную компетенции). Результативная составляемая лингвоукраиноведческой компетенции предусматривает сформированность знаний, умений и навыков во всех видах обозначенных компетенций.

Во второй главе «Экспериментальная методика формирования лингвоукраиноведческой компетенции у младших школьников западного региона» теоретически обоснована экспериментальная модель формирования лингвоукраиноведческой компетенции младшего школьника в условиях западного региона; определены педагогические условия эффективного формирования лингвоукраиноведческой компетенции; принципы построения экспериментального исследования, освещены качественные и количественные результаты констатирующего и контрольного этапов эксперимента.

Критериями сформированности лингвоукраиноведческой компетенции учеников 3 – 4 классов выступили следующие виды речевой компетенции учащихся: фонетико-орфоэпическая с показателями - нормативное произношение звуков, речевой разбор, речевое конструирование, выразительность речи; лексическая с показателями – владение семантикой слова, знание этимологии украинской лексики, богатство словарного запаса; грамматическая с показателями: морфемная употребляемость в речи, морфологическая нормативность речи, синтаксическая структура речи; диалоговая с показателями: умение вести диалог, умение строить репродуктивные высказывания, умение строить творческие высказывания; коммуникативная с показателями: владение этикетными нормами, инициативность общения.

К каждому критерию разработан комплекс экспериментальных заданий, который дал возможность определить уровни развития лингвоукраиноведческой компетенции младших школьников: высокий, достаточный, удовлетворительный, низкий.

Педагогическими условиями на формирующем этапе выступили: создание украиноязычной среды в общеобразовательной школе с учётом специфики речи западного региона Украины; ин-

теракция речевого, украиноведческого и социокультурного компонентов в учебном процессе начальной школы; поэтапное внедрение целостности методов творческого характера; обогащение лексического запаса учеников украиноведческой лексикой; стимулирование у учеников оценочно-контрольных действий в процессе учебно-речевой деятельности.

В исследовании была реализована экспериментальная модель формирования лингвоукраиноведческой компетенции учеников 3 – 4 классов в условиях западного региона Украины, которая охватывала четыре взаимосвязанных этапа: когнитивно-обогащительный, репродуктивно-деятельностный, креативно-деятельностный, оценочно-рефлексивный. Целью первого, когнитивно-обогащительного этапа было обеспечение учебно-воспитательного процесса необходимым экспериментальным материалом и ознакомление учащихся с особенностями речи западного региона Украины, основными речевыми деформациями, обособленным явлением интерференции, речевыми говорами и диалектами, что присуще обозначенному региону. Целью второго – репродуктивно-деятельностного – этапа было обучение младших школьников в использовании лексических ресурсов украинского языка: синонимии, антонимии, фразеологии, этимологии, пополнение словарного запаса учеников украиноведческой лексикой, этикетными формулами. Целью третьего, креативно-деятельностного этапа было научить младших школьников соединять усвоенные ими фонетико-орфоэпические, лексические, грамматические, коммуникативные, диалогические умения в устные и письменные высказывания творческого характера. На четвертом – оценочно-рефлексивном этапе – ученики задействовались в оценочно-речевой деятельности собственных высказываний.

Результаты экспериментальной методики подтвердили эффективность и правомерность гипотезы исследования.

Ключевые слова: лингвоукраиноведческая компетенция, компетенция, компетентность, устная и письменная речь, связные высказывания, ученики начальных классов, западный регион.

ANNOTATION

Lukianyk L.V. Methods of formation of the Ukrainian lingvocultural competence of junior pupils in the condition of Western region. – Manuscript.

Dissertation for the obtaining the scientific degree of the Candidate of Pedagogical science in specialty 13.00.02 – Theory and Methods of Education (Ukrainian language).

The problem of the development of the Ukrainian lingvocultural competence of junior pupils in the conditions of Western region was researched in the dissertation. The experimental model of the formation of Ukrainian lingvocultural competence in the 3 – 4 forms of the secondary school, which consists of four closely connected stages: cognitive, reproductive, creative and estimative-reflexo logical, was worked out and scientifically proved; educational conditions which foretell the effective development of Ukrainian

lingvocultural knowledge, habits and skills were defined; the criteria for formed Ukrainian lingvocultural competence of the junior pupils in phonetical, grammatical, diamonological and communicative competence with their indexes were exposed; levels of formed Ukrainian lingvocultural competence as high, good, satisfactory and low were characterized.

Key words: Ukrainian lingvocultural competence, oral and written speech, connected expressions, junior pupils, Western region.

